

UDK: 272-735:336

272-735:347.23

272-742-266

272-747:347.2

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: listopad 2023.

Ilija MARKOVIĆ

Univerzitet u Sarajevu – Katolički bogoslovni fakultet

Josipa Stadlera 5

BiH – 71 000 SARAJEVO

eliasmark86@gmail.com

DUŽNOSTI I MJERODAVNOSTI ORDINARIJA PRI UPRAVLJANJU CRKVENIM DOBRIMA

Sažetak

Ovaj rad nastoji istražiti dužnosti i mjerodavnosti ordinarija u upravljanju i nadzoru nad crkvenim vremenitim dobrima imajući u vidu odredbe kann. 134, §1; 1273-1289. Osim toga, pokušava se prikazati odnos između upravitelja kao javne pravne osobe i ordinarija, te koje odgovornosti i ovlasti ima ordinarij nad upravljanjem vremenitim dobrima u Crkvi. Sažeto su prikazana tri mehanizma kanonske kontrole koji stoje ordinariju na raspolaganju, naime: nadzor (kanonska vizitacija), izdavanje posebnih uputa te analiza godišnjih financijskih izvještaja javnih pravnih crkvenih osoba.

U drugom dijelu rada kratko su prikazani neki od dokumenata biskupskih konferencija i (nad)biskupija koji mogu poslužiti kao primjeri i dobar predložak u stvoaranju novih uputa o upravljanju vremenitim dobrima na hrvatskom govornom području.

Ključne riječi: vremenita dobra, ordinarij, upravitelj, nadzor, kanonska vizitacija, upute, kan. 1276.

Uvod

U jednoj od svojih homilija u Domu Svete Marte u Vatikanu papa Franjo je iznio da „*sva dobra koja imamo Gospodin nam daje da svijet može ići naprijed, da se čovječanstvo razvija, da pomažemo drugima*“.¹ Ove Papine riječi sažimaju, na svoj način, načela socijalnog nauka Crkve i odredbe kanonskog prava o upravljanju vremenitim dobrima. Dobro je poznato da Katolička Crkva, neovisno o svjetovnim vlastima, posjeduje neotuđivo pravo „*stjecati, posjedovati i otuđivati vremenita dobra te upravljati njima*“ u skladu s vlastitim ciljevima. Ti ciljevi uključuju „*uređenje bogoštoolja, dolično uzdržavanje klera i drugih službenika, vršenje djela apostolata i dobrotvornosti, napose prema siromasima*“ (kan. 1254).

¹ FRANJO, „Homilija u Svetoj Marti“ (21. 10. 2013.), *L'Osservatore Romano* 242 (21.-22. listopada 2013.), 8.

U Zakoniku kanonskog prava upravljanje vremenitim dobrima u Crkvi uređeno je u 16 kanona (kann. 1273-1289), ističući dužnosti i ovlasti rimskog prvosvećenika, ordinarija, dijecezanskog biskupa te pravnog zastupnika kao posljednjeg, ali izravnog upravitelja crkvenim dobrima (usp.: kan. 1279, §1). Isto kao i pastoralno djelovanje, i upravljanje crkvenim dobrima uspostavlja odnos između crkvene pravne osobe, s jedne strane, i fizičke osobe kao njezina pravnog zastupnika, s druge strane. Na taj način odgovorno, pravedno i razborito upravljanje dobrima doprinosi autentičnosti, odgovornosti i transparentnosti Crkve, a transparentnost „je nezaobilazni modus agendi za [njezinu] vjerodostojnost“.² Stoga, upravljanje crkvenim dobrima nadilazi ekonomska i pravna pitanja predstavljajući značajno područje evangelizacije i evanđeoskog svjedočenja Crkve.³

Ovim će se radom nastojati prikazati dužnosti i mjerodavnosti ordinarija s obzirom na upravljanje vremenitim dobrima u Crkvi te njegov odnos prema zastupnicima javnih pravnih osoba i ujedno izravnim upraviteljima dobara. Osim toga, kratko će se predstaviti tri načina kanonske kontrole od strane ordinarija te donijeti nekoliko primjera posebnih uputâ koje su biskupske konferencije ili mjesni ordinariji donijeli, u granicama svoje mjerodavnosti, o upravljanju crkvenim dobrima.

1. Ordinarij – nadziratelj ili upravitelj (usp.: kann. 134, § 1; 1276, §1)

Kako bi se precizno odgovorilo na pitanje iz podnaslova, nužno je pravilno shvatiti pojam ‘ordinarij’, koji se u Zakoniku spominje više od stotinu puta. Konkretno, kan. 134,⁴ zajedno s povezanim kanonima 368 i

² KONGREGACIJA ZA KLER, Naputak *Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve*, 29. 6. 2020., hrvatski prijevod (Zagreb: KS, 2021.), br. 106.

³ Usp.: KONGREGACIJA ZA KLER, Naputak *Pastoralno obraćenje*, br. 101.

⁴ Kan. 134, §1. *Pod nazivom ordinarija razumijevaju se u pravu, osim rimskog prvosvećenika, dijecezanski biskupi i drugi koji, iako samo privremeno, stoje na čelu neke partikularne Crkve ili zajednice s njom izjednačene prema odredbi kan. 368, kao i oni koji u njima imaju opću redovitu izvornu vlast, naime generalni i biskupski vikari; isto tako, za svoje podložnike, viši poglavari redovničkih kleričkih ustanova papinskoga prava i kleričkih družba apostolskoga života papinskoga prava, koji imaju redovitu barem izvornu vlast.*

§2. *Pod nazivom mjesnog ordinarija razumijevaju se svi koji se nabrajaju u §1, izuzevši poglavare redovničkih ustanova i družba apostolskoga života.*

§3. *Ono što se u kanonima poimence daje dijecezanskom biskupu, u opsegu izvorne vlasti, smatra se da pripada samo dijecezanskom biskupu i onima koji su prema kan. 381, §2. s njim izjednačeni, isključivoši generalnog i biskupskog vikara, osim ako imaju poseban nalog.*

381, §2, precizno definiraju tko se u kanonskom pravu smatra ordinarijem, tko su dijecezanski ordinariji te tko su „*drugi koji [...] stoje na čelu neke partikularne Crkve ili zajednice s njom izjednačene*“ (kan. 134, §1) i koji u njoj obavljaju opću, redovitu i izvršnu vlast. Iz tih kanonskih odredbi može se zaključiti da ordinariji obuhvaćaju: rimskog prvosvećenika, dijecezanske biskupe, kao i više poglavare redovničkih kleričkih ustanova papinskog prava i kleričkih družbi apostolskog života papinskog prava (za svoje podložnike), te osobne prelate (kan. 295, §1), vojne ordinarije,⁵ i naposljetku osobnog ordinarija za anglikance koji su prešli u potpuno zajedništvo s Katoličkom Crkvom.⁶

Kan. 1273, s kojim počinje II. naslov - Upravljanje dobrima - V. knjige Zakonika, regulira pitanje ovlasti i prava rimskog prvosvećenika u odnosu na upravljanje vremenitim dobrima. Zakonodavac određuje da je rimski prvosvećenik „*supremus administrator et dispensator*“ svih crkvenih dobara „*snagom prvenstva u upravljanju*“, tj. prvenstva vlasti. S druge strane, za ordinarija zakonodavac nigdje ne kaže da je upravitelj (administrator), već mu samo određuje dužnost „*advigilare administrationi omnium bonorum*“ koja pripadaju javnim pravnim osobama pod njegovom mjerodavnošću. Usporedbom kan. 1276 s kan. 1273, jasno je da nije moguće povući analogiju između zadaća koje vrši ordinarij u vlastitoj biskupiji i onih zadaća koje ima rimski prvosvećenik u odnosu na opću Crkvu.

U slučaju da dijecezanski biskup upravlja dobrima biskupije, a ne djeluje kao ordinarij, već s drugog naslova, snagom kojeg je istovremeno i upravitelj dobara. Taj odnos između ordinarija i dijecezanskog biskupa u tom smislu bolje se razumije na jednostavnom primjeru: kada, na primjer, biskup kupuje stol za svoj ured u biskupijskoj kuriji, djeluje kao upravitelj biskupijskih dobara (imovine), a ne kao ordinarij. Međutim, ako tijekom kanonskog pohoda u biskupiji zatraži od župnika račun za određenu kupnju na teret župe, tada djeluje kao ordinarij koji nadzire upravljanje župnim dobrima, a ne kao njihov upravitelj jer ta zadaća pripada župniku.⁷

⁵ Usp.: IVAN PAVAO II., apost. konstitucija *Spirituali militum curae*, 21. 4. 1986., II., §1.

⁶ Usp.: BENEDIKT XVI., apost. konstitucija *Anglicanorum coetibus*, 4. 11. 2009., I., §3.

⁷ Usp.: Jure BRKAN, *Crkvena vremenita dobra* (Split: 2006.), 64; Velasio DE PAOLIS, *I beni temporali della Chiesa* (Bologna: EDB, 2011.), 206; Pero PRANJIĆ, *Vremenita dobra i vremenita dobra u Crkvi* (Sarajevo: KBF – Zagreb: Glas Koncila, 2013.), 187-188; Jesús MIÑAMBRES - Jean-Pierre SCHOUPE, *Diritto patrimoniale canonico* (Roma: EDUSC, 2022.), 117 (Kindle digitalna inačica knjige); Nikola ŠKALABRIN, *Vremenita crkvena dobra* (Đakovo, 2008.), 89.

2. Dužnosti i mjerodavnosti ordinarija s obzirom na vremenita crkvena dobra

Iz naravi službe ordinarija proizlazi da zadaću organiziranja i upravljanja povjerene zajednice vjernikâ, kao i vremenitih dobarâ, obavlja putem zakonodavne vlasti, izdavanjem različitih smjernica i uputa, zajedno s kanonskim nadzorom (bdjenjem).

Dužnosti i prava koja kanonsko pravo dodjeljuje ordinarijima i mjesnim ordinarijima iznimno su široka. U komentarima Luigija Chiappette uočavaju se sljedeće zadaće ordinarija, od kojih su neke izravno povezane, a druge neizravno povezane s upravljanjem vremenitim dobrima u Crkvi:

- briga o crkvenoj imovini;
- nadzor nad izvršavanjem nabožnih odredaba (voljâ);
- nadzor nad misnim priložima i obvezama;
- posvećivanje mjesta određenih za bogoštovlje ili njihovo određivanje za svjetovnu uporabu;
- vršenje sudske vlasti u redovitom parničnom suđenju i kaznenim pitanjima.

S druge strane, u vezi s nadležnošću mjesnog ordinarija („rimski prvosvećenik, dijecezan-ski biskup i drugi koji, iako samo privremeno, stoje na čelu neke partikularne Crkve ili zajednice s njom izjednačene prema odredbi kan. 368“ - kan. 134, §1), Chiappetta navodi:

- nadzor nad javnim i privatnim vjerničkim društvima;
- imenovanje župnika;
- osnivanje privatnih kapela;
- nadzor nad prikupljanjem darova i milostinja za bilo koju nabožnu ili crkvenu ustanovu ili svrhu;
- nadzor nad dobrima koja se oporučno ili darovnicom povjere u nabožne svrhe crkvenim pravnim osobama koje su pod njegovom mjerodavnošću;
- izdavanje posebnih uputa;
- slavlje sakramenata i blagoslovina.⁸

Unatoč brojnim zadaćama (mjesnog) ordinarija koje, u slučaju dijecezanskog biskupa, mogu uključivati određenu vrstu upravljanja, a ne samo nadzor nad upravljanjem crkvenim dobrima, bitno je imati na umu

⁸ Usp.: Luigi CHIAPPETTA (ur.), *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, sv. I. (Bologna: EDB, 32011.), 184.

načelo supsidijarnosti, prema kojem izravna odgovornost za upravljanje crkvenim dobrima „*pripada onomu tko neposredno upravlja osobom kojoj pripadaju ta dobra*“ (kan. 1279). Ipak, pravo ordinarija da se aktivno uključi u upravljanje dobrima ostaje netaknuto u slučaju kad je upravitelj/zastupnik pravne osobe nemaran u stjecanju, upravljanju ili otuđenju vremenitih dobara. Takav nemar mogao bi uzrokovati ne samo materijalnu štetu pravnoj osobi već i sablazan u zajednici vjernikâ.⁹ Detaljnije će se razmotriti zadaće upravitelja, opseg ovlasti ordinarija i nadzorne dužnosti u drugim izlaganjima tijekom ovog simpozija.

3. Zadaće nadzora ordinarija (usp.: kann. 1276, §1; 637)

Nadzor ordinarija nad upravljanjem crkvenom imovinom ne proi-
zlazi iz neposredne jurisdikcije nad imovinom, već iz njegove nadležnosti
nad pravnim subjektima koji su mu podređeni i koji posjeduju određena
materijalna dobra. Ova zadaća bila je regulirana i Kodeksom iz 1917., s
određenim različitostima u usporedbi s važećim Zakonikom kanonskog
prava. Usporedimo kanonske odredbe:

Kan. 1519 CIC/17

§1. *Dužnost je mjesnog Ordinarija brižno voditi nadzor nad upravljanjem cjelokupnom crkvenom imovinom, koja se nalazi na njegovom području, a nije izuzeta ispod njegove poglavarске vlasti, ali ostaju na snazi i daljnja prava, koja mu možda pripadaju na temelju zakonite zastare.*

§2. *Ordinariji treba da se pobrinu za to, da se uredno vodi sav posao oko upravljanja crkvenom imovinom time, da izdadu, uzimajući u obzir prava, zakonite običaje i prilike, posebne naputke u granicama općeg prava.*

Kan. 1276 CIC/83

§1. *Ordinarijeva je dužnost da pažljivo nadzire upravljanje svim dobrima koja pripadaju javnim pravnim osobama koje su njemu podložne, uz poštovanje zakonitih naslova koji ordinariju daju veća prava.*

§2. *Uzevši u obzir prava, zakonite običaje i okolnosti, neka se ordinariji pobrinu da uredе sav posao upravljanja crkvenim dobrima, tako što će u granicama općeg ili krajnjeg prava izdati posebne upute.*

⁹ Detaljnije o tome: J. BRKAN, *Crkvena vremenita dobra*, 82-100; Jesús MIÑAMBRES, „La responsabilidad canonica degli amministratori dei beni della Chiesa“, *Ius Ecclesiae* XXVII, 3 (2015.), 577-594; ISTI, „La responsabilità nella gestione dei beni ecclesiastici dell’ente diocesi“, Juan I. ARRIETA (ur.), *Enti ecclesiastici e controllo dello Stato: studi sull’istruzione CEI in materia amministrativa* (Venezia: Marcianum Press, 2007.), 71-86; Lorenzo SIMONELLI, „Gli strumenti della vigilanza canonica“, *exLege* 2 (2014.), 13-36.

U usporedbi s odredbom iz Kodeksa iz 1917., novost Zakonika iz 1983. leži u §1, naročito u razlikovanju između javnih i privatnih pravnih osoba koje ranije nije postojalo, što istovremeno utječe na opseg mjerodavnosti mjesnog ordinarija.

Ordinarij zadaću nadzora redovito provodi s pomoću tri kontrolna mehanizma prepoznata kanonskim pravom. Prvi mehanizam nadzora ordinarija je pastoralni pohod, odnosno 'kanonska vizitacija' (usp.: kanoni 396-397). Njoj podliježu „osobe, katoličke ustanove, posvećene stvari [→nabožne volje, kan. 1301,§2; župni arhivi, kan. 535, §4;] i mjesta [→kan. 1205] koja se nalaze na biskupijskom području“ kao i „članovi redovničkih ustanova papinskoga prava i njihove kuće samo u slučajevima koji su izričito predviđeni pravom“ (kan. 397). Taj mehanizam predstavlja značajan element u zadaći nadzora nad upravljanjem vremenitim dobrima, budući da zakonodavac potiče dijecezanskog biskupa da „nastoji pastoralni pohod obaviti s dužnom pažnjom“ (kan. 398). Dakle, nije riječ o formalno-pravnom ili birokratskom činu, već o činu apostolata, pastoralne službe u kojoj izvor i nadahnuće moraju biti pravda i ljubav. Osim toga, putem pastoralnih pohoda, dijecezanski biskup održava kontakt s Božjim narodom koji mu je povjeren, kao i sa svećenicima, svojim najbližim suradnicima. Ako dijecezanski biskup zbog opravdane spriječenosti nije u mogućnosti osobno obaviti pastoralni pohod u biskupiji, tu zadaću može povjeriti biskupu koadjutoru, pomoćnom biskupu, općem ili nekom drugom biskupskom vikaru ili svećeniku kojeg ovlasti (usp.: kan. 396, §1).¹⁰

Svrha pastoralnog pohoda ili vizitacije lijepo je definirana u Kodeksu iz 1917.: „U svrhu čuvanja čiste i pravovjerne vjerske nauke, učvršćivanje ćudoređa, ispravljanja lošega, promicanja mira, poštenja, pobožnosti i stege kod puka i duhovnika [klerika], te sređivanja svega ostaloga za dobro vjere“ (kan. 343, §1 CIC/17).

Drugi vatikanski sabor je u dekretu *Christus Dominus* (br. 23), u dijelu koji se bavi granicama biskupija, također istaknuo važnost i ulogu pastoralnog pohoda biskupije:

„Veličina biskupijskoga područja i broj njegovih stanovnika neka općenito budu takvi da [...] sâm biskup, makar mu pritom i drugi pomagali, može izošavati svoje biskupske obveze i na odgovarajući način obavljati pastoralne pohode, pravilno voditi i usklađivati sva djela apostolata u biskupiji te pogotovo poznavati svoje svećenike kao i redovnike i laike koji sudjeluju u poslovanju biskupije.“

¹⁰ Usp.: J. BRKAN, *Crkvena vremenita dobra*, 2006., 64; L. CHIAPPETTA (ur.), *Il Codice di diritto canonico*, sv. I., 503; V. DE PAOLIS, *I beni temporali*, 206; P. PRANJIĆ, *Božji narod*, 202-203; Luigi SABBARESE, *La costituzione gerarchica della Chiesa universale e particolare* (Roma: Urbaniana University Press, 22013.), 101; N. ŠKALABRIN, *Vremenita crkvena dobra*, 88-89.

Dragocjene smjernice o pastoralnim posjetima donosi i direktorij Kongregacije za biskupe, *Apostolorum Successores* (2004.). U točki 220 istaknuta je narav i svrha pastoralnih posjeta, zatim su u točki 221 navedeni sadržaji i načini takvih pohoda, a u točki 222 daju se smjernice za njihovu pripremu.¹¹

Međutim, dužnost nadzora od strane ordinarija ne smije ugroziti „opravdanu samostalnost života“ pravnih osoba, a time i autonomiju njihovih pravnih zastupnika i upravitelja u donošenju izbora i odluka u upravljanju vremenitim dobrima.

4. Izdavanje posebnih uputâ (usp.: kan. 1276, §2)

Drugi mehanizam kanonske kontrole nad upravljanjem crkvenim dobrima ordinarij vrši putem izdavanja posebnih uputâ, kako je to propisano kan. 1276, §2. Dijecezanski biskup, kao ordinarij, vrši svoju zakonodavnu vlast unutar okvira općeg kanonskog zakonodavstva i dopunskih krajevnih odredbi konkretne biskupske konferencije. Stoga mu pripada i zadaća određivanja načina redovitog upravljanja vremenitim dobrima za pravne osobe koje su mu podložne: „Neka se u statutu odrede poslovi koji prelaze granice i način redovitog upravljanja; ako pak statut o tome šuti, neka dijecezanski biskup, pošto se posavjetuje s ekonomskim vijećem, odredi te poslove za osobe koje su mu podložne“ (usp.: kan. 1281, §2).

Što se tiče naravi uputa, Zakonik kanonskog prava općenito određuje da one „[...] tumače propise zakona, [...] razlažu i određuju obvezatne načine njihove provedbe“, a njih „u granicama svoje mjerodavnosti, zakonito izdaju oni koji imaju izvršnu vlast“ (kan. 34, §1). Prema tome, upute mogu izdavati ne samo dijecezanski biskup, već i ordinariji (usp.: kan. 1276, §2), uz suglasnost i dogovor s dijecezanskim biskupom (usp.: kan. 480). Sadržaj uputa čine apstraktne smjernice koje se odnose na budućnost, odnosno na budući način provođenja nekog zakona, obvezujući one koji su odgovorni za provedbu zakona. Njihov pravni učinak može biti ukinut samo odlukom mjerodavne crkvene vlasti ili prestankom zakona na temelju kojeg su izdane.¹²

Ipak, ne treba zaboraviti da su pojedine zakonske odredbe, u smislu kan. 30, objavljujane pod različitim imenima, pa čak i pod nazivom ‘uputa’. Dakle, postoje u Crkvi i upute koje to zapravo nisu. Riječ je o dokumentima

¹¹ Dokument dostupan i na internetskoj stranici: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cbishops/documents/rc_con_cbishops_doc_20040222_apostolorum-successores_it.html (8. 9. 2023.).

¹² Usp.: J. BRKAN, *Opće odredbe*, 98-99.

čiji naziv sadržava pojam 'uputa', ali, sadržajno promatrano, dokumenti to nisu. Kao primjeri i potvrda tvrdnji mogu poslužiti: Uputa o poštivanju nerođenog ljudskog života *Donum vitae* (1988.);¹³ Uputa o parnicama proglašenja ništavosti ženidbe *Dignitas connubii* (2005.);¹⁴ Uputa o pojedinim bioetičkim pitanjima *Dignitas personae* (2008.) i dr.¹⁵

Što se tiče izdavanja posebnih uputa o upravljanju vremenitim dobrima u Crkvi, kan. 1276, §2 određuje obvezu ordinariju: „Uzevi u obzir prava, zakonite običaje i okolnosti, neka se [...] pobrinu da urede sav posao upravljanja crkvenim dobrima, tako što će u granicama općeg ili krajevnog prava izdati posebne upute.“ Ovdje treba skrenuti pozornost na §2, gdje u hrvatskom prijevodu postoji pogreška koja se ne nalazi u španjolskom, njemačkom ili talijanskom prijevodu. Naime, u prijevodu važećeg Zakonika u izdanju Glasa Koncila iz 1996. stoji da su granice (ograničenja) ordinarija prilikom izdavanja posebnih uputâ za upravljanje vremenitim dobrima „opće *ili* krajevno pravo“, dok latinski izvornik određuje da donošenje uputâ treba biti „*intra fines iuris universalis et particularis*“ - unutar granica općeg i krajevnog prava.

Zaključno govoreći, upute nisu zakoni, već se „daju na upotrebu onima koji su dužni brinuti se za provedbu zakona, i obvezuju ih u provođenju zakona“ (kan. 34, §1). Međutim, kada je riječ o objavljivanju, pravnici imaju različito mišljenje: neki smatraju da upute nije potrebno objaviti s obzirom na to da nisu pravi zakoni i nisu namijenjeni svim podložnicima zakona kao što to jesu opće provedbene odluke (usp.: kan. 31, §2). Dovoljno je da upute dođu do onih koji su ih obvezni obdržavati. S druge strane, drugi autori smatraju da ih je potrebno objaviti kako bi oni, na koje se upute odnose, mogli pouzdano upoznati i pridržavati se njihovih smjernica za djelovanje.¹⁶ Čini se, ipak, da je ovo drugo objašnjenje razumnije, a konkretni način i mjesto objavljivanja može odrediti sam ordinarij.

¹³ AAS 80 (1988.), 70-102.

¹⁴ https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/intrptxt/documents/rc_pc_intrptxt_doc_20050125_dignitas-connubii_it.html (14. 9. 2023.). Službeni hrvatski prijevod s latinskim izvornikom objavljen je 2010. u izdanju Glasa Koncila iz Zagreba.

¹⁵ AAS 100 (2008.), 858-887; https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20081208_dignitas-personae_it.html (14. 9. 2023.).

¹⁶ Usp.: Jorge MIRAS – Javier CANOSA – Eduardo BAURA, *Compendio di Diritto amministrativo canonico* (Roma: 22009.), 110-112; L. CHIAPPETTA (ur.), *Il Codice di diritto canonico*, sv. I., 59-60; Pio Vito PINTO (ur.), *Commento al Codice di Diritto Canonico* (Città del Vaticano: LEV, 2001.), 31; N. RUF, *Das Recht der Katholischen Kirche*, 36.

5. Obveza sastavljanja izvješća o upravljanju

Kanon 1284, §1 donosi osnovno načelo u upravljanju imovinom Crkve, prema kojem svi oni kojima je povjereno zastupanje javne pravne crkvene osobe, uključujući i upravljanje njezinim dobrima moraju „*obavljati svoju službu s brižljivošću dobra domaćina*“. Kako je opisao prof. Škalabrin, „*to je tradicionalna formula kojom se želi naglasiti obveza, pozornost, osjećaj odgovornosti i razboritosti, čestitost, vjernost, kojom se mora odlikovati crkveno upravljanje, od kojega mora biti daleko svaki oblik špekulacije*“.¹⁷ Nadalje, upravljanje imovinom na način dobra domaćina podrazumijeva da upravitelj razlikuje što je njegovo, a što pripada pravnoj osobi kojom upravlja. Kako bi se to postiglo, §2 donosi ukupno devet dužnosti upravitelja, među kojima osma određuje obvezu „*na kraju svake godine sastaviti izvješće o upravljanju*“, što istovremeno predstavlja treći mehanizam kanonske kontrole i nadzora.

Biskupije unutar hrvatskog govornog područja već imaju vlastite obrasce i postupke putem kojih upravitelji podnose godišnja financijska izvješća dijecezanskom biskupu, čiju analizu najčešće povjeravaju biskupijskom ekonomskom vijeću.

6. Primjeri iz prakse i sadržaji posebnih uputâ

Od stupanja na snagu novog Zakonika kanonskog prava pa do danas, velik broj dokumenata (uputâ, smjernicâ) donesen je od strane europskih biskupskih konferencija i dijecezanskih biskupa u skladu s odredbama i ovlastima općeg i krajevnog zakonodavstva. Ti dokumenti razlikuju se po svojoj naravi, sadržaju i opsegu. Neke biskupske konferencije, poput BK BiH i HBK, nisu donijele posebne upute, nego opće dekrete pod naslovom *Dopunske odredbe krajevnog prava uz opće odredbe Zakonika*. U tim dekretima se, između dvadesetak krajevnih odredbi, nalazi i odredba uz kan. 1277 koja konkretnije definira čine izvanredne uprave koje su spomenute biskupske konferencije donijele za svoja područja. Poljska i talijanska biskupska konferencija izdale su posebne upute, u smislu kan. 1276, §2, o upravljanju vremenitim dobrima. Na biskupijskoj razini moguće je uočiti da su pojedini dijecezanski biskupi talijanskog, španjolskog i njemačkog govornog područja donijeli također određene upute koje se tiču isključivo upravljanja vremenitim dobrima, dok su neki drugi biskupi donijeli smjernice o toj materiji, ali unutar *Vademecuma* o župnoj administraciji.

¹⁷ N. ŠKALABRIN, *Vremenita crkvena dobra*, 106.

U nastavku slijedi pregled dokumenata nekih europskih biskupskih konferencija do kojih sam došao pripremanjem ovoga izlaganja, a koji se na izravan ili neizravan način tiču upravljanja vremenitim dobrima u Crkvi:

- Hrvatska biskupska konferencija, *Dopunske odredbe Hrvatske biskupske konferencije uz Zakonik kanonskoga prava - 1994.*,¹⁸
- Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine, *Dopunske odredbe partikularnog prava koje je Biskupska konferencija BiH donijela uz opće norme crkvenog Zakonika - 1999.*,¹⁹
- Talijanska biskupska konferencija, *Uputa o administrativnim pitanjima - 2005.*,²⁰
- Biskupska konferencija Poljske, *Uputa biskupske konferencije Poljske o upravljanju vremenitim dobrima Crkve - 2015.*²¹

Osim biskupskih konferencija, također su i neke europske (nad)biskupije donijele određene dokumente o upravljanju dobrima u Crkvi, a o čijoj naravi (*Vademecum* ili uputa) moguće je ponešto zaključiti i iz samih naziva dokumenata:

- Biskupija Treviso, *Upravljanje župom. Vademecum - 1995.*,²²

¹⁸ *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije* 1,2 (1994.), 7-11; *Službeni vjesnik Nadbiskupije zagrebačke* 82,1 (1995.), 21-23; *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 123, 2 (1995.), 96-97. Nažalost, nisam uspio doći do samoga dokumenta putem interneta.

¹⁹ *Vrhbosna* 10, 3 (1999.), 320-322.

²⁰ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, „Istruzione in materia amministrativa“, *Notiziario della CEI* 8/9 (2005.), 326-411, ili na: <https://www.studiolegalemarchellino.it/allegati/378-0/istruzione-amministrativa-2005.pdf> (12. 9. 2023.). Za detaljniji komentar dokumenta upućuje se na autore: J. MIÑAMBRES, „Precisazioni dell’istruzione in materia amministrativa (2005) della C.E.I. al codice di diritto canonico“, J. I. ARRIETA (ur.), *Enti ecclesiastici*, 313-326; M. RIVELLA, „L’istruzione in materia amministrativa 2005 della Conferenza episcopale italiana“, *Ius Ecclesiae* 18,1 (2006.), 187-197; Matteo VISIOLI, „La Nuova Istruzione in Materia Amministrativa Della Conferenza Episcopale Italiana“, *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 19,2 (2006.), 185-210.

²¹ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, „Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła“, 25. 7. 2015., https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2016/04/INSTRUKCJA_dobra_doczesne.pdf (14. 9. 2023.).

²² DIOCESI DI TREVISO, „L’amministrazione della parrocchia. Vademecum“, 14. 8. 1995., https://www.diocesi-tv.it/wp-content/uploads/sites/28/2016/09/documentiVademecum_amm_parrocchia.pdf (19. 9. 2023.).

- Biskupija Novara, *Vademecum za vođenje i upravljanje župom* – 2013.;²³
- Nadbiskupija Milano
 - *Uputa o administrativnim činima podložnim odobrenju* – 2014.;²⁴
 - *Opći dekret – Čini izvanrednog upravljanja. Pravne osobe podložne dijecezanskom biskupu* – 2014.;²⁵
 - *Osnovni elementi upravljanja župom* – 2017.;²⁶
- Biskupija Bozen-Brixen, *Upute o crkvenom upravljanju u župi i pastoralnim jedinicama* – 2016.;²⁷
- Biskupija Cremona, *Biskupijski Vademecum za upravljanje župama i kulturnom baštinom* – 2018.;²⁸
- Nadbiskupija Beč, *Odredbe o crkvenom upravljanju imovinom za župe Bečke nadbiskupije* – 2018.;²⁹
- Biskupija Rottenburg-Stuttgart, *Pravilnik za crkvene zajednice i mjesne crkvene zaklade* – 2019.;³⁰

²³ DIOCESI DI NOVARA, „Vademecum per la gestione e l’amministrazione della Parrocchia“, 1. 10. 2013., <http://www.diocesisnovara.it/wp-content/uploads/2017/10/vademecum-intero.pdf> (14. 9. 2023.).

²⁴ ARCIDIOCESI DI MILANO, „Istruzione circa gli atti amministrativi soggetti ad autorizzazione“, https://www.chiesadimilano.it/ufficioparrocchie/files/2017/05/atti-amministrativi-soggetti-autorizzazione_Tabella_dal1settembre2014.pdf (13. 9. 2023.).

²⁵ ARCIDIOCESI DI MILANO, „Decreto generale - Atti di straordinaria amministrazione. Persone giuridiche soggette al Vescovo diocesano“, <https://www.chiesadimilano.it/ufficioparrocchie/files/2017/05/Atti-straordinaria-amministrazione-Decreto-in-vigore-dal-1-settembre-2014.pdf> (13. 9. 2023.).

²⁶ ARCIDIOCESI DI MILANO, „Gli elementi fondamentali dell’amministrazione di una parrocchia“, <https://pdf4pro.com/view/gli-elementi-fondamentali-4d65c.html> (13. 9. 2023.).

²⁷ DIÖZESE BOZEN-BRIXEN, „Hinweise zur kirchlichen Verwaltung in Pfarrei und Seelsorgeeinheit“, 15. 9. 2016., https://www.bz-bx.net/fileadmin/Dokumente_Ordinariat/2016_HinweiseVerwaltung.pdf (12. 9. 2023.).

²⁸ DIOCESI DI CREMONA (Dioecesis Cremonensis, crkvena pokrajina Lombardija), „Vademecum diocesano per l’amministrazione delle parrocchie e dei Beni culturali“, <https://diocesiscremona.it/beniculturali/wp-content/uploads/sites/19/2018/02/vademecum-completum.pdf> (18. 9. 2023.).

²⁹ ERZDIÖZESE WIEN, „Bestimmungen zur kirchlichen Vermögensverwaltung für die Pfarren der Erzdiözese Wien“, 1. 1. 2018., https://www.erzdiözese-wien.at/dl/KuKLJKJNnLklJqx4KJK/Bestimmungen_zur_kirchlichen_Verm_gensverwaltung2018_pdf (18. 9. 2023.).

³⁰ DIÖZESE ROTTENBURG-STUTT GART, „Ordnung für die Kirchengemeinden und örtlichen kirchlichen Stiftungen“, 13. 2. 2019., https://pastorale-konzeption.dr.s.de/fileadmin/user_files/119/Dokumente/Konzepte_ab_2020/KGO_2020_1702.pdf (19. 9. 2023.).

- Biskupija Linz, *Pravilnik o župama* – 2021.;³¹
- Biskupija Córdoba, *Opće odredbe za upravljanje vremenitim dobrima Crkve* – 2020.³²

6. 1. Talijanska biskupska konferencija - Uputa o administrativnim pitanjima (2005.)

Prvi dokument koji je sadržavao smjernice o upravljanju imovinom u Crkvi u Italiji, odobrili su talijanski biskupi na 32. općoj skupštini održanoj u Rimu od 14. do 18. svibnja 1990. godine, a dokument je objavljen 1. travnja 1992. Cilj dokumenta bio je potaknuti primjenu odredbi Zakonika kanonskog prava iz 1983. godine i provedbenih odluka biskupske konferencije te osigurati sukladnost s *Ugovorom o reviziji Lateranskog ugovora* (1984.) u kontekstu upravljanja crkvenom imovinom.

U Uvodu novog dokumenta iz 2005. biskupi navode razloge zbog kojih je bila nužna revizija *Upute o administrativnim pitanjima iz 1992. godine*. Novi izazovi u društvu i Crkvi te sve veće sudjelovanje vjernika laika u odgovornim ulogama u upravljanju crkvenom imovinom, potaknuli su Odbor za pravne subjekte i crkvena dobra biskupske konferencije donijeti određene prijedloge izmjena i dopuna *Upute iz 1992.*

Nova *Uputa* odobrena je na 54. općoj skupštini (30.-31. svibnja 2005.), a objavljena je 1. rujna 2005. Dokument ima jednostavnu, ali opširnu strukturu: sadržava 11 poglavlja na 104 stranice, uključujući Uvod, Dekret o izdavanju i analitički sadržaj.

Prvo poglavlje (br. 1-9) pruža pregled normativnih izvora koji se odnose na upravljanje crkvenom imovinom. Talijanski biskupi naglašavaju važnost načela supsidijarnosti, kao jednog od temeljnih načela obnove Zakonika kanonskog prava, a koje se također mora primijeniti u području crkvenog imovinskog prava. Pri donošenju crkvenih odredbi na imovinsko-pravnom području, trebaju se uzeti u obzir različiti čimbenici poput zakona pojedinih država, lokalnih običaja, kao i socijalno-ekonomskih prilika određenog područja. Zapravo, to je i bio cilj obnove *Upute iz 1992. godine* (usp.: *Uputa*, br. 1).

³¹ DIÓZESE LINZ, „Ordnung der Pfarren in der Diözese Linz“, 4. 5. 2021., https://www.dioezese-linz.at/dl/nltLJKJKNKKLKJqx4LJK/LDBI_167-3_4_Mai_2021_pdf (19. 9. 2023.).

³² DIÓCESIS DI CÓRDOBA, „Normas generales para la administración de los bienes temporales de la Iglesia“, 1. 10. 2020., <https://www.diocesisdecordoba.es/media/2021/03/1-DDABI-Normas-generales-2021.pdf> (19. 9. 2023.).

U nastavku, dokument upućuje na temeljne odredbe kanonskog prava o upravljanju dobrima (kan. 1254-1310), kao i na odredbe o osnivanju pravnih osoba (kan. 113-123), o vršenju vlasti upravljanja (kan. 129-144; 329, §2), o vjerničkim društvima (kan. 310; 319; 325), organizaciji i strukturi biskupijske kurije (kan. 469-494) te o upravljanju župnim dobrima i imovinom (kan. 531-532; 535; 537; 540). Nadalje, dokument ističe važnost obdržavanja odredbi biskupske konferencije o stjecanju, upravljanju i otuđivanju crkvenih dobara (usp.: *Uputa* br. 4). Također, naglašava se potreba za poznavanjem i primjenom odredbi pojedinih talijanskih crkvenih regija (usp.: *Uputa* br. 5) i smjernica dijecezanskih biskupa o spomenutim temama (usp.: *Uputa* br. 6). Biskupi također navode neke odredbe civilnog prava koje se odnose na upravljanje crkvenom imovinom, kao što su pitanja oporezivanja, sklapanja ugovora, zastare i obveza upravitelja dobara (usp.: *Uputa* br. 8).

Drugo poglavlje obrađuje temu crkvenih pravnih osoba i njihova odnosa prema vremenitim dobrima (br. 10-20). Poglavlje započinje s definicijom crkvenog dobra i njegove podjele na nekretnine, pokretnine, novac i vrijednosne papire. Upravljanje crkvenim dobrima ravna se po odredbama kanonskog, ali i civilnog prava, uzimajući u obzir i što je propisano u statutima pravnih crkvenih osoba. Biskupi navode neke od zakona Italije, kao i Ugovor iz 1984. godine, prema kojem su crkvene pravne osobe priznate i na civilnom pravnom području uz ispunjavanje tri uvjeta: povezanost s crkvenom hijerarhijom, sjedište pravne osobe u Italiji te da su njezina svrha i ciljevi u skladu s poslanjem Katoličke Crkve (usp.: *Uputa* br. 12). Također, crkvene pravne osobe moraju biti upisane u Registar pravnih osoba, a posebnu pozornost tomu trebaju posvetiti dijecezanski biskupi. Poglavlje se zaključuje s temama o ukidanju i prestanku crkvenih pravnih osoba te zadaćama mjerodavne crkvene vlasti u brizi za vremenita dobra u tim slučajevima i suradnji s mjerodavnim civilnim tijelima (usp.: *Uputa* br. 20).

Treće poglavlje započinje s analizom opsega izvršne vlasti dijecezanskog biskupa u upravljanju crkvenim dobrima (br. 21-27), ističući njegove ovlasti i obveze:

- ovlast izdavanja odredbi i posebnih uputâ (kann. 34; 1276, §2);
- nadzor nad upravljanjem imovinom pravnih osoba njemu podložnima (kann. 392, §2; 1276, §1).
- imenovanje dijecezanskog ekonoma (kan. 494, §1-2);
- predsjedanje biskupijskim ekonomskim vijećem i zborom savjetnikâ (kann. 492-493; 502).

Poglavlje se zaključuje podsjećanjem na odredbu kan. 127 i slučajeve u kojima je dijecezanski biskup obvezan čuti mišljenje biskupijskog ekonomskog vijeća i zbora savjetnikâ (usp.: kan. 1277; 494, §1-2) te kada je potreban pristanak prvoga vijeća da bi čini upravljanja bili valjani (usp.: kan. 1277: 1291-1292; 1295).

Četvrto poglavlje (br. 28-50) detaljno razmatra temu izvora financiranja Crkve. Polazišna točka u promišljanju je pravo i obveza vjernika da „pomagati Crkvi u njezinim potrebama da bi imala što je potrebno za bogoštoolje, za djela apostolata i dobrotvornosti i za dolično uzdržavanje službenika“ (kan. 222, §1). Dobrovoljni prilozi vjernikâ predstavljaju oblik aktivnog sudjelovanja u životu Crkve. Dokument navodi devet različitih načina na koje katolici u Italiji pomažu Crkvi, prema kanonskom pravu:

- prilozi koje traži župa za potrebe zajednice (kan. 1262, *Uputa* br. 30);
- prilozi prilikom podjeljivanja sakramenata i blagoslovina (kann. 531; 848; 1264, 2°, *Uputa* br. 31);
- doprinosi koje odredi mjesni ordinarij za određene biskupijske, narodne ili opće pothvate (kan. 1266, *Uputa* br. 32);
- prilozi uz slavljenje sv. mise (kann. 945-947; 952, §1, *Uputa* br. 33-34);
- prilozi za fond biskupije iz kojeg se pomažu potrebe Crkve ili se iskazuje solidarnost s drugim krajevnim Crkvama (kan. 1271; 1274, §3, *Uputa* br. 35);
- prilozi za uzdržavanje klera (*Uputa* br. 36);
- prilozi u svetištima (kan. 1232, *Uputa* br. 37);
- prilozi za potrebe ustanovâ posvećenog života i vjerničkih društava (kan. 1265, §1, *Uputa* br. 38);
- donacije, nasljeđe i oporuka (kan. 1299, §2; 1267, §1, *Uputa* br. 39).

Slično su prikazani i načini financiranja biskupije koje dokument dijeli na sedam kategorija:

- prilozi vjernikâ (*Uputa* br. 42);
- doprinosi župâ, društava, ustanovâ posvećenog života i drugih pravnih osobâ (*Uputa* br. 43);
- doprinosi solidarnosti (*Uputa* br. 44);
- dodijeljeni iznosi od strane biskupske konferencije za potrebe bogoslužja i karitativnog djelovanja (*Uputa* br. 45);
- ‘nametnuti’ doprinosi od strane dijecezanskog biskupa (*Uputa* br. 46-48);
- administrativne naknade kancelarije i suda (*Uputa* br. 49);
- ostali prihodi (*Uputa* br. 50).

Biskupi naglašavaju da se spomenuti izvori financiranja moraju koristiti odgovorno i transparentno, u skladu sa zakonskim odredbama. Stoga se upravljanje crkvenim dobrima može povjeriti samo kompetentnim i odgovornim osobama.

Cijelo peto poglavlje (br. 51-83) detaljno razrađuje teme poput redovnog i izvanrednog upravljanja te koja crkvena vlast ima ovlast odrediti ih; zatim pitanje osnovne imovine, kao i zastupnika pravnih osoba te mehanizme kanonske kontrole na različitim razinama unutar krajevine Crkve.

Biskupija kao pravna osoba tema je šestog poglavlja Upute (br. 84-91). Poglavlje započinje s definiranjem biskupije i njezine pravne osobnosti (usp.: kann. 369; 372, §1; 373). Potom su sažeto prikazane zadaće biskupa kao jedinog upravitelja biskupije te biskupijskog ekonoma (kan. 494, §3, 1277). Osim vremenitih dobara u vlasništvu biskupije, *Uputa* spominje i zaklade koje mogu pomoći biskupiji u vršenju evangelizacijskog poslanja, kao što su fond solidarnosti, misijski fond i Caritas (*Uputa* br. 89-90).

Sedmo poglavlje razmatra narav i zadaće biskupijske ustanove za uzdržavanje klera (smjernica br. 92-96), pozivajući se na odredbe Zakonika, ali i na odredbe civilnog prava.

Slično kako je predstavljena biskupija u šestom poglavlju, tako osmo poglavlje (smjernica br. 97-119) predstavlja narav i zadaće župe kao pravne osobe (kan. 515), s posebnim naglaskom na stjecanje, upravljanje i otuđivanje dobara. Nadalje se ističe uloga župnika kao vlastitog pastira (kan. 515, §1; 519) i pravnog zastupnika župe te jedinog izravnog upravitelja dobrima (kan. 1279, §1). Ne izostaje ni kratak osvrt na narav i zadaće župnog ekonomskog vijeća (*Uputa* br. 105-106). U nastavku su taksativno nabrojena primanja i rashodi koje je župnik dužan evidentirati u knjizi računa (*Uputa* br. 107-110) te druge teme iz župne administracije, poput obveznih župnih knjiga (*Uputa* br. 111-112), imovnika i načina upravljanja pokretnom i nepokretnom župnom imovinom (*Uputa* br. 115-118).

Deveto poglavlje (br. 120-142) obrađuje sveta mjesta „*određena za bogoštovlje u koja vjernici imaju pravo pristupa osobito da bi javno obavljali bogoštovlje*“ (kan. 1214). Detaljnije su predstavljene odredbe koje se odnose na gradnju crkava (kan. 1215), njihovu posvetu ili barem blagoslov (kan. 1217), te svrhu korištenja posvećenog prostora (kan. 1210). Osim crkava, *Uputa* sažeto donosi kanonsku normativu o katedralnim crkvama (kan. 556-563), crkvama u svetištima (kan. 1230), župnim crkvama i (privatnim) kapelama (kan. 1213; 1223; 1225-1226; 1228).

Vjernička društva, u smislu kan. 298, §1, obrađuje deseto poglavlje (br. 143-151). Biskupi podsjećaju na različitu narav privatnih (kan. 299) i javnih vjerničkih društava (kan. 312, §1), te navode njihove specifične zadaće. Osim

odredbi kanonskog prava, vjernička društva moraju se pridržavati i odredbi civilnog prava, koje dokument također donosi. Naglašava se zadaća nadzora i kontrole, koja se razlikuje ovisno o vrsti društva. Poglavlje se zaključuje kratkim tumačenjem kanonskih odredbi o načinima prestanka postojanja vjerničkih društava.

Posljednje poglavlje Upute uređuje temu religijskih zaklada (*Uputa* br. 152-156), razlikujući samostalne zaklade od nesamostalnih, te navodeći njihove zadaće i koja je vlast mjerodavna nad njima (usp.: kan. 1303, §1).

Vrijedan dodatak dokumentu talijanskih biskupa su prilozi na kraju, koji uključuju:

- kategorizaciju crkvenih pravnih osobâ u svrhu građanskog priznanja;
- tablični prikaz kanonske kontrole nad činima izvanrednog upravljanja;
- prijedlog dekreta o određivanju čina izvanrednog upravljanja za pravne osobe podložne dijecezanskom biskupu (kan. 1281, §2).

Zaključno rečeno, ovaj sveobuhvatan dokument pruža važne smjernice za upravljanje crkvenim dobrima u duhu kanonskog prava i civilnog zakonodavstva. Važno je istaknuti da je odgovorno i transparentno upravljanje temeljni princip koji bi trebao biti obdržavan pri svakom postupanju s crkvenim dobrima. Osim toga, njegov sadržaj i struktura mogu uvelike poslužiti drugim biskupskim konferencijama i dijecezanskim biskupima kao predložak za stvaranje vlastitih uputa o upravljanju dobrima u Crkvi.

6.2. Biskupska konferencija Poljske -

Uputa o upravljanju vremenitim dobrima Crkve (2015.)

Sadržaj dokumenta poljskih biskupa³³ obuhvaća 46 stranica i prati jednostavnu strukturu koja uključuje Uvod, četiri poglavlja i četiri priloga na kraju. *Uputa* ima oblik *Vademecuma* i donesena je dekretom od 25. kolovoza 2015.

U uvodnom dijelu Upute naglašava se važnost pravednog upravljanja vremenitim dobrima u Crkvi, kao i način na koji vjernici mogu doprinijeti tom cilju. Osim stjecanja dobara „na sve pravedne načine [...] kako je to dopušteno i drugima“ prema naravnom pravu (kan. 1259), Crkva je obvezna upravljati njima na način koji je u skladu s njezinim poslanjem sažetim u kan. 1254, §2: „uređenje bogoštovlja, briga za dolično uzdržavanje klera i drugih službenika, vršenje djela apostolata i dobrotvornosti, napose prema siromasima“.

³³ Za komentar *Upute*: Robert KANTOR, „Administration of Ecclesiastical Temporal Good in the Light of the Instructions of the Polish Episcopal Conference of 2015“, *The Person and the Challenges* 7,1 (2017.), 209-221.

Prvo poglavlje obrađuje temu stjecanja dobara od strane Crkve, naglašavajući da biskupska konferencija, biskupije, župe i druge crkvene pravne osobe imaju pravo stjecati, posjedovati, upravljati i otuđivati materijalna dobra u skladu s kanonskim i civilnim odredbama (usp.: kan. 1255).

Upravljanje vremenitim dobrima je fokus drugog poglavlja. Na početku se ističe da upravljanje materijalnim dobrima Crkve pripada onome tko izravno upravlja crkvenom pravnom osobom kojoj ta dobra pripadaju. Unatoč tome, može biti drukčije određeno posebnim pravom ili statutima, uz poštovanje prava ordinarija da intervenira u slučaju nemarnosti upravitelja. Ipak, ne treba zaboraviti da svi oni koji sudjeluju u upravljanju materijalnim dobrima Crkve nisu njihovi vlasnici, već samo upravitelji i korisnici. Stoga su upravitelji dužni paziti na povjerenja im dobra i vršiti svoju službu u ime Crkve, sukladno odredbama kanonskog i civilnog prava te „s brižljivošću dobra domaćina“ (kan. 1284, §1).

Treće poglavlje ukratko raspravlja o ugovorima u kontekstu zapošljavanja u crkvenim pravnim osobama. Ističe se da one, kao poslodavci, imaju iste obveze kao i svi drugi poslodavci u društvu, uključujući: a) pridržavanje zakona o radu i odredbi o socijalnom i zdravstvenom osiguranju; b) poštovanje odredbi o plaćanju poreza; c) uzimanje u obzir potreba obitelji prilikom sklapanja radnih odnosa; d) pravično postupanje s radnicima i osiguravanje pravedne naknade za rad; e) poštovanje ravnopravnosti žena i muškaraca; f) u slučaju smanjenja radnih mjesta, dati prednost preraspodjeli poslova prije ukidanja radnih mjesta i otpuštanja radnika.

Posljednje poglavlje govori o uzdržavanju klera i osoba posvećenog života. U Poljskoj se temelj za nagrađivanje svećenika sastoji od dobrovoljnih priloga vjernika, posebno uz slavlje sv. mise i drugih sakramenata (*iura stolae*). Prihodi svećenika kako novčani, tako i u naravi (stan, hrana, itd.), kao i njihove obveze prema župama i biskupiji, trebaju biti temeljito razrađeni u posebnim biskupijskim odredbama. Na koncu poglavlja ističe se da je nadležnost mjesnog ordinarija odrediti svrhu za koju će se koristiti prilozima iz binacija, trinacija i zbirnih misa.

Prilog broj 1 u Uputi pruža smjernice i postupak za pojedince koji žele donirati novac ili druge materijalne stvari crkvenim pravnim osobama u dobrotvorne i nabožne svrhe. Prvo, darovatelj treba uplatiti novac na bankovni račun crkvene pravne osobe u skladu s poreznim propisima. Nakon toga treba dobiti *Potvrdnu o primitku darovane stvari ili novca od crkvene pravne osobe* čiji prijedlog dokument donosi. S druge strane, crkvena pravna osoba ima obvezu podnijeti *Izvoješće o namjeni darovane stvari ili novca*, a njegov prijedlog se također nalazi u Uputi.

Prilog br. 2 donosi prijedlog *Ugovora o povjeravanju župe kleričkoj redovničkoj ustanovi ili kleričkom društvu apostolskog života na određeno i neodređeno vrijeme, dok posljednji prilog donosi Prijedlog Statuta za biskupijsko ekonomsko vijeće* (Prilog br. 3) i njegov *Pravilnik*.

6.2. Bečka nadbiskupija - Odredbe o crkvenom upravljanju imovinom župe (2018.)

Dokument bečke nadbiskupije o upravljanju crkvenom imovinom stupio je na snagu s početkom 2018. godine, konkretno 1. siječnja, kada su prestale vrijediti odredbe ranijih dokumenata iz 2004. i 2016. Iako sadržaj ovog dokumenta obuhvaća samo 28 stranica, njegova struktura odlikuje se kompleksnošću uobičajenom za crkvene dokumente s područja njemačkog i austrijskog govornog područja. Radi ograničenosti prostora, u nastavku su navedeni samo naslovi koji pružaju osnovne informacije o naravi i ciljevima spomenutog dokumenta:

1. Područje primjene;
2. Crkvenopravne odredbe o upravljanju imovinom župa;
 - 2.1. Vodstvo upravljanja imovinom;
 - 2.2. Zadaće upravitelja;
 - 2.3. Obveza odobrenja;
 - 2.3.1. Opći propisi;
 - 2.3.2. Izvanredno upravljanje u župama;
 - 2.3.3. Prodaja nekretnina;
 - 2.3.4. Mjere koje znatno mijenjaju financijski položaj župe;
 - 2.3.5. Ugovori o najmu;
 - 2.3.6. Prihvaćanje donacija;
- 2.4. Zastupanje *ad extra* i ovlasti za potpisivanje;
3. Načela župnog računovodstva;
 - 3.1. Cilj načela župnog računovodstva;
 - 3.2. Završni računi;
 - 3.3. Proračun;
 - 3.4. Načela vođenja knjigâ i područje primjene;
4. Pravilnik o računovodstvu i blagajni;
 - 4.1. Pravila knjiženja (vođenja knjigâ);
 - 4.2. Provođenje i nadzor nad upravljanjem imovinom;
 - 4.3. Potvrde i podaci;
 - 4.4. Upravljanje blagajnom;
 - 4.5. Financijski poslovi s bankovnim zavodima;
 - 4.6. Grupni fondovi, donacije i povjerenici;
5. Župni savez;

6. Nadzor župne imovine i kontrola poslovanja;
 - 6.1. Nabave;
 - 6.2. Kontrola poslovanja;
7. Odredbe o završnom računu i vrednovanju;
 - 7.1. Opći propisi;
 - 7.2. Posebne odredbe za primjenu knjigovodstva u okviru župnog računovodstva;
 - 7.3. Završni račun;
 - 7.4. Posebne odredbe o dječjim vrtićima pod nadzorom župe i o župnim grobljima.

6.3. Biskupija Córdoba - Opće odredbe za upravljanje vremenitim dobrima Crkve (2020.)

Ova biskupija proteže se nad istoimenom provincijom unutar autonomne regije Andaluzije u Španjolskoj te je sufraganska biskupija nadbiskupiji Sevilla.³⁴ Dokument obuhvaća Dekret o odobrenju od 1. listopada 2020. godine i strukturiran je u četiri naslova čiji je sadržaj raspoređen na 34 stranice:

1. Čini redovitog i izvanrednog upravljanja;
 - Čl. 1: Pojam redovitog upravljanja;
 - Čl. 2: Čini redovitog upravljanja;
 - Čl. 3: Uvjeti za valjanost čina redovitog upravljanja;
 - Čl. 4: Pojam izvanrednog upravljanja;
 - Čl. 5: Čini koji se smatraju izvanrednim upravljanjem;
 - Čl. 6: Stjecanje i otuđivanje dobara;
 - Čl. 7: Uvjeti za valjanost čina izvanrednog upravljanja;
2. Opće odredbe i kriteriji o podnošenju izvješća;
 - Čl. 1-5: Opće odredbe;
 - Čl. 6: Područje primjene;
 - Čl. 7: Pojam podnošenja izvješća;
 - Čl. 8: O financijskim izvješćima u biskupiji Córdoba;
 - Čl. 9: O župama i biskupijskim pravnim osobama;
 - Čl. 10: Javna vjernička društva.
- Čl. 11: Zaklade;
- Čl. 12: Privatna vjernička društva;
- Čl. 13: Nesamostalne zaklade;
- Čl. 14: Mehanizmi savjetovanja i suradnje;
3. Kriteriji i odredbe o financijskim investicijama;
 - Čl. 1: Područje primjene;
 - Čl. 2: Svrha (cilj);
 - Čl. 3: Temeljni kriteriji;
 - Čl. 4: O izvorima podložnim investiranju;
 - Čl. 5: Odbor za investicije;
 - Čl. 6: Ulaganje u trajne zaklade;
 - Čl. 7: Ulaganje u privremene zaklade;
 - Čl. 8: Zabranjene aktivnosti;
 - Čl. 9: Sudjelovanje u trgovačkim društvima;
 - Čl. 10: Ulaganja iz nasljedstva ili donacija;
 - Čl. 11: Predstavljanje izvješća.
4. Kriteriji i mjere za sprečavanje pranja novca i financiranja terorizma.

³⁴ Usp.: „Diócesis de Córdoba“, https://es.wikipedia.org/wiki/Di%C3%B3cesisde_C%C3%B3rdoba (19. 9. 2023.).

Zaključne misli

Odgovorno upravljanje crkvenom imovinom iznimno je važan imperativ, posebno u kontekstu uloge ordinarija i upravitelja vremenitih dobara. Predstavljeni dokumenti stavljaju naglasak na transparentnost u upravljanju, kao i na dosljedno poštovanje kanonskih i civilnih odredbi u ovoj materiji. U tom cjelokupnom procesu ordinarij i zastupnici crkvenih pravnih osoba igraju ključnu ulogu u osiguravanju pravilnog upravljanja vremenitim dobrima u skladu s evanđeljem, načelima socijalnog nauka Crkve i propisima kanonskog prava sadržanih u odredbama. S obzirom na sve složeniju gospodarsko-ekonomsku situaciju u društvu, sve je veća potreba za intenzivnijim kanonskim nadzorom i ozbiljnijim kanonskim vizitacijama ordinarija, kao i za izdavanje posebnih uputâ za upravljanje materijalnim dobrima u Crkvi. No, prije svega, valja raditi na izgradnji mentaliteta odgovornog i transparentnog upravljanja, kao i odgovornog nadzora kod svih kojima su povjerene ove dvije zadaće. Bez tog mentaliteta i dobro formirane savjesti upravitelja i nadziratelja, upute ordinarija ostat će samo slova na papiru.

U tom kontekstu, naglašava se važnost pastoralno-pravne kreativnosti, potaknute i promovirane od strane pape Franje, koja predstavlja traženje novih načina naviještanja evanđelja, koristeći mogućnosti i slobodu koje nudi Zakonik kanonskog prava.³⁵ Iako su u ovom izlaganju navedeni samo pojedini primjeri smjernica za upravljanje crkvenom imovinom, važno je naglasiti da njihov sadržaj nije i ne može biti zaključen, nego mora ostati otvoren budućim izmjenama i dopunama ne samo na temelju općih i krajevnih crkvenih propisa nego i na temelju jedinstvenih običaja i prilika u mjesnim Crkvama. Upravljanje imovinom ostaje izazov, ali je i blagoslov za Crkvu. Stoga je od iznimne važnosti, upravljajući crkvenom imovinom, imati na umu riječi apostola Pavla iz Poslanice Rimljanima: „Svaki će dakle od nas za sebe Bogu dati račun“ (Rim 14,12). Tražit će se od nas račun ne samo za upravljanje dobrima već i za nadzor nad njihovim upravljanjem. Ova Pavlova opomena prvi je i najvažniji temelj naše odgovornosti i ozbiljnosti u vezi s vremenitim dobrima koja su nam povjerena na korištenje i upravljanje.

³⁵ Usp.: KONGREGACIJA ZA KLER, Naputak *Pastoralno obraćenje*, br. 1.

DOVERI E COMPETENZE DELL'ORDINARIO NELLA GESTIONE DEI BENI ECCLESIASTICI

Riassunto:

Questo lavoro cerca di illustrare i doveri e le competenze dell'ordinario nella gestione e controllo dell'amministrazione dei beni temporali della Chiesa, considerando le disposizioni dei cann. 134, §1; 1273-1289. Inoltre, si cerca di presentare la relazione tra l'amministratore della persona giuridica pubblica e l'ordinario, indicando le responsabilità e le competenze dell'ordinario sulla gestione dei beni ecclesiastici. Vengono sinteticamente analizzati tre meccanismi di controllo canonico a disposizione dell'ordinario: sorveglianza (visita canonica), pubblicazione di istruzioni speciali e, infine, analisi dei bilanci finanziari annuali delle persone giuridiche ecclesiastiche pubbliche.

Nella seconda parte del lavoro, vengono brevemente presentati alcuni documenti delle conferenze episcopali e delle (arc)diocesi europee che possono servire come esempi e buoni modelli nella creazione di nuove istruzioni sulla gestione dei beni temporali nell'area linguistica croata.

Parole chiavi: *beni temporali, ordinario, amministratore, sorveglianza, visita canonica, istruzioni, can. 1276.*

Prijevod: Ilija Marković i Marco Strona